

Предмети суспільно-гуманітарного спрямування

Історія України. Всесвітня історія

У 2012-2013 навчальному році учні 5-9 класів навчатимуться за програмою "Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи". Для 10-11 класів академічного рівня та рівня стандарту чинними є програми "Історія України. 10-11 класи" авторів *Пометун О.І., Гупана Н.М., Фреймана Г.О.* (52 години на рік, 1,5 години на тиждень); для класів історичного профілю чинними є програми "Історія України. 10-11 класи" (140 годин на рік, 4 години на тиждень) авторів *Кульчицького С.В., Лебедєвої Ю.Г.*

Для вивчення всесвітньої історії чинними є програми "Всесвітня історія. 10-11 класи (рівень стандарту/академічний рівень)" колективу авторів *Ладиченко Т.В.* та ін. Програма розрахована на 35 годин на рік (1 година на тиждень).

Для класів історичного профілю чинною є програма зі всесвітньої історії (автори *Ладиченко Т.В., Черевко О.С., Камбалова Я.М.*), що розрахована на 3 години тижневі (105 годин на рік).

Всі програми розміщені на офіційному сайті Міністерства (www.mon.gov.ua) та надруковані у фахових виданнях.

Вивчення історії України та всесвітньої історії доцільно синхронізувати. Проте вчитель може організувати вивчення учнями програмного матеріалу зазначених курсів як послідовно, так і паралельно.

Безпосередньо вчителі історії повинні зосередити свою увагу на забезпеченні виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, сприяє розвитку і збагаченню українських культурно-історичних традицій, вихованню культури міжетнічних і міжособистісних відносин, формуванню навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості.

Нові можливості у вивченні історії відкривають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Опора на візуальне сприйняття характерне для сучасного етапу розвитку цивілізації. Часто в процесі інформаційної комунікації зоровий знак переважає над текстовим. Тому використання мультимедійності на уроках історії полегшує процес запам'ятовування, дозволяє зробити урок більш цікавим і динамічним, «занурити» учня в обстановку будь-якої історичної епохи, створити ілюзію присутності, співпереживання, сприяє становленню об'ємних і яскравих уявлень про минуле.

Важливим є використання в навчанні учнів картографічних посібників – атласів, контурних карт, настінних карт. Вони допомагають продемонструвати динаміку історичних подій, встановити зв'язок між географічним середовищем та місцем тієї чи іншої історичної події.

Дієвим засобом розвитку інтересу до історії є показ взаємозв'язку із сучасністю.

Однією із найбільш традиційних позакласних та позашкільних форм організації історичної освіти є предметні олімпіади, історичні турніри.

Велику роль відіграє позакласна робота, зокрема пошукова й краєзнавча.

Перевагою при вивченні місцевої, регіональної історії є можливість побачити в реальній, а не у відтвореній формі факти, що її ілюструють. Можливість роботи в музеях, проведення дослідницької роботи на місцевому матеріалі допоможе навчити учнів навичкам та методиці ідентифікації залишків минулого, аналізу, тлумачення та визначення їхнього місця у більш широкому історичному контексті. Краєзнавство сприяє вихованню в учнів інтересу до вивчення і збереження навколишнього середовища, любові та поваги до «малої Батьківщини», що є важливою основою патріотизму.

Активізації інтересу учнівської молоді до історії, в першу чергу до минувшини рідного краю, формуванню навичок критичного погляду на історичні події, уміння робити висновки сприяє дослідницька діяльність. Ця робота є цікавою і захоплюючою, стимулює інтерес учнів до історії рідного краю. При цьому можуть бути широко застосовані такі форми і методи, як інтерв'ю, збір історичних експонатів, робота в архівах тощо.

З метою посилення патріотичного виховання учнівської молоді особливу увагу варто приділяти темам, присвяченим Великій Вітчизняній війні. Доля склалася так, що Україна потрапила до епіцентру найбільшого в історії людської цивілізації збройного конфлікту. Вона сповна відчула на собі гітлерівський "новий порядок", жертвами якого стали мільйони наших співвітчизників: радянських військовополонених, партизан, підпільників, цивільного населення. Підриваючи генофонд народу, керівництво Німеччини не лише здійснювало політику відкритого геноциду, але й проводило лінію на обезлюднення України. На примусові роботи до рейху та окупованих країн було вивезено мільйони громадян республіки, значна частина яких не повернулася на Батьківщину.

Звертаємо увагу вчителів, що з 5 класу у **2013/2014** навчальному році розпочнеться вивчення історії за новою навчальною програмою.

Правознавство

При вивченні правознавства слід враховувати динамічні зміни у системі суспільних відносин України, найновіші досягнення теоретико-правових поглядів на правові явища, результати активної нормотворчої діяльності органів державної влади, та водночас певну ступінь консерватизму українського законодавства.

Прилучення учнів до правової культури збагачує її духовне життя. Водночас знання нею своїх прав і обов'язків розширює можливості її реалізації, зокрема у власних інтересах. Правове виховання зміцнює життєву позицію, підвищує громадську активність та загострює почуття непримиренності до негативних явищ. Порівняно з іншими складниками виховання, правове виховання має свою специфіку, що визначається передусім соціально правовим статусом учнівської молоді в суспільстві.

Варто звернути увагу на зміни, що відбулись у чинному законодавстві.

Так у 2011 - 2012 роках було внесено зміни до цивільного, кримінального, сімейного, господарського кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення. В 2011 році були прийняті закони України «Про біженців», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про вибори народних депутатів України», «Про державну службу» (набирає чинності з 01.01.2013 року), «Про Фонд державного майна України», а в 2012 році «Про громадські об'єднання», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». А також у 2011, 2012 роках внесено ряд змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

У 2012 - 2013 навчальному році учні 9-х класів навчатимуться за програмою "Правознавство. Практичний курс" авторів **Пометун О.І., Ремех Т.О.** На відміну від інших навчальних курсів, "Правознавство. Практичний курс" передбачає, що учні набувають ряд основних вмінь, зокрема: орієнтуватися в системі законодавства, користуватися джерелами права; володіти елементарною правовою термінологією; зв'язно та логічно викладати матеріал з морально-правових проблем; використовувати правову літературу; брати участь в обговоренні, дискусії, аргументовано висловлювати і відстоювати свою думку, робити висновки; застосовувати правові знання для пояснення фактів навколишнього життя і вибору варіанта правомірної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

"Правознавство" як навчальний предмет у старшій школі має на меті формування системного уявлення в учнів про державу та право як основні засоби впорядкування суспільних відносин, вміння використовувати їх у практичному житті.

Для 10 класів рівня стандарту / академічного на вивчення правознавства відводиться 35 годин на рік (1 година на тиждень). Чинною є програма авторів **Котюка І.І. та Палійчук Н.Й.**

Для класів правового профілю чинною є програма авторів **Ремех Т.О., Ратушняк С.С.** "Правознавство. 10-11 класи (профільний рівень)". Програма розрахована на 105 годин протягом навчального року (3 години на тиждень) та охоплює 10-11 класи.

Метою курсу "Правознавство" в профільних класах є формування в учнів розуміння права як відкритої системи, що базується на невід'ємності суспільства від держави, законів від повсякденного життя. Право представлене в курсі елементом цілісного світу, що складається з понять, переживань і практичних дій. Курс спрямований на розвиток правової і громадянської компетентності, відповідних ціннісних орієнтирів, умінь, навичок школярів.

Для ефективного навчання правознавства, профільної та допрофільної підготовки учнів з цього навчального предмета важливим є підготовленість учителя – досконале знання ним змісту основного та елективних правознавчих курсів, володіння педагогічними технологіями, зацікавленість у самоосвіті.

З метою більш кваліфікованого викладання правознавства в загальноосвітніх навчальних закладах бажано, щоб цей навчальний предмет щорічно викладався в школі одним вчителем. До проведення уроків з правознавства, активізації правовиховної роботи варто залучати представників обласних (районних) управлінь юстиції. Їх знання і досвід практичної роботи не тільки сприятимуть поповненню учнями знань із правових дисциплін, а й сприятимуть підвищенню їх зацікавленості в самоосвіті.

Людина і світ

У старшій школі знання про взаємозв'язки людей і суспільства, про моральний зміст культури та релігій, релігійні моральні цінності, історію та основні засади світових релігій учні отримують під час вивчення навчального предмета "Людина і світ", який з 2011/2012 навчального року став обов'язковим для учнів 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, що передбачає опанування філософських, світоглядних знань інтегрованого узагальнюючого характеру й має величезний виховний потенціал.

Для рівня стандарту, академічного рівня на вивчення предмета "Людина і світ" відводиться 17 годин на рік (0,5 годин на тиждень), а профільного рівня – 35 годин на рік (1 година на тиждень). Чинними є програми: "Людина і світ. 11 клас (рівень стандарту, академічний рівень)" та "Людина і світ. 11 клас (профільний рівень)" авторів *Ладиченко Т.В., Бакки Т.В., Марголіної Л.В.*

Предмету притаманний інтегративний характер. Він спрямований на узагальнення знань, отриманих учнями з різних навчальних предметів (літератури, історії, права, географії, біології, астрономії тощо) та досвіду, набутого в процесі життєдіяльності дитини; освоєння базових знань з філософії, політології, соціології, культурології, розвиток теоретичних та практичних умінь і навичок, формування самосвідомості особистості.

Важливість шкільного суспільствознавчого предмета «Людина і світ» зумовлюється змістом стратегічних завдань, які покликані вирішувати загальноосвітні навчальні заклади, готуючи особистість до життя у суспільстві. Даний курс має допомогти учням якомога краще збагнути природу суспільства і держави, в якій вони живуть, розкрити можливості й передумови для реалізації ними своїх прагнень та інтересів у суспільному житті.

Знання учнів про людину і світ як специфічну цілісність мають бути засвоєні на високому науковому рівні, тому в структурі курсу інтегровані знання цілісного циклу суспільних наук: соціології, політології, правознавства, етики, економічної теорії, соціальної психології, культурології, соціальної екології, філософії.

Предмет «Людина і світ» базується, крім загально-дидактичних принципів, на принципах демократичності, зв'язку з практичною діяльністю, орієнтованістю на позитивні соціальні дії та плюралізм. Для реалізації запропонованих питань рекомендується використовувати інноваційні досягнення сучасної методичної науки та теоретичні й методичні засади педагогіки співробітництва, що передбачають створення демократичної атмосфери на уроках.

Філософія

Вивчення філософії учнями загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень) розпочинається з історії філософії у 10 класі. Для профільного навчання учнів 10-11 класів чинною є програма «Філософія» авторів *Огнев'юка В.О., Утюж І.Г.*, яка розрахована на 70 годин (2 години на тиждень); вчитель самостійно визначається з кількістю годин до кожної теми.

Курс «Історія філософії» хронологічно та логічно відтворює розвиток філософських учень. Відтак мова йде не про історію якоїсь однієї філософської школи, а показано усю різноманітність філософських шкіл та напрямів, що, насправді, є історією філософій. Специфіка історії філософії полягає в тому, що її зміст переважно складає виклад поглядів, що відображають світосприйняття відомих філософів.

Курс «Філософія» покликаний продовжити процес введення учнів у сферу формування, функціонування і розвитку духовності, продукує знання з основних проблем буття, мислення і пізнання. Як теоретична основа світогляду, філософія відкриває учням перевірені багатовіковою практикою духовні орієнтири для глибокого осмислення реальності. Цей курс дозволяє освоїти теоретичну і методологічну інтелектуальну спадщину та неоціненний, найбагатший категоріальний апарат, необхідний для успішної теоретичної і практичної діяльності. Розглядаючи людину як рівновелику цінність, філософія покликана бути саморефлексією в усвідомленні людиною змісту і цілей свого життя, долі своєї нації та людської цивілізації.

Необхідною умовою формування світоглядної культури є активне усвідомлення ідей системного, узагальненого характеру, які виникають на основі сукупності знань, що їх набувають учні у школі. Високий рівень світоглядної культури можна забезпечити тільки тоді, коли випускник школи здатний самостійно зробити найзагальніший висновок стосовно свого місця, ролі і значення в світі. Тож важливішою формою навчання учнів є самостійна робота, основою якої відповідно до завдань курсу «Філософії» має стати вивчення філософської літератури та інших джерел, в яких знайшли відображення актуальні проблеми філософії.

Таким чином, головними складовими навчального процесу є розв'язання завдань пізнавального характеру, а також виконання практичних робіт, що мають бути спрямовані на розвиток в учнів самостійності мислення, формування вмінь застосовувати набуті знання в житті.

Курси морально-духовного спрямування

У 2012/2013 навчальному році у 5-6 класах загальноосвітніх навчальних закладів України викладатиметься навчальний предмет «Етика». Чинною є програма «Етика, 5–6 кл.» (видавництво «Перун» 2005 р.).

Основи етики школярі вивчають за рекомендованими Міністерством освіти і науки України підручниками: «Етика. 5 клас» (автори *Данилевська О. М., Пометун О.І.*) та «Етика. 5 клас» (автори *Фесенко В.І., Фесенко О.В., Бакіна Т.С.*); «Етика. 6 клас» (автори *Данилевська О.М., Пометун О.І.*) та «Етика. 6 клас» (автори *Мовчун А., Хоружа Л.*).

Частиною навчально-методичного комплексу з етики для учнів 5–6 класів є «Робочий зошит з етики для учнів 5 класу», «Робочий зошит з етики для учнів 6 класу» (автор *Данилевська О.М.*) (видавництво «Літера ЛТД»).

Як і минулих років, триватиме вивчення курсів духовно-морального спрямування за програмами, рекомендованими міністерством.

Курси духовно-морального спрямування є дисциплінами передусім світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування, які вибудовуються як фундамент буттєвих цінностей сучасної людини. Вони не є вченням віри, не передбачають вивчення релігійних обрядів, і не повинні ставити за мету залучення до певної конфесії. Вивчення цих предметів передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань

інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві.

Викладання предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах можливе лише за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя.

При цьому слід інформувати батьківську громадськість про особливості вивчення цих предметів, давати їм можливість відвідувати уроки й позакласні заходи.

Особливості викладання курсів духовно-морального спрямування передбачають відповідні вимоги до професійної підготовки вчителя. Як було зазначено вище викладати навчальний предмет «Етика» та факультативні курси духовно-морального спрямування можуть особи, які мають вищу педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти. Підготовка вчителів християнської етики здійснюється в навчальних закладах або на курсах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у Національному університеті «Острозька академія», Львівському католицькому університеті, при обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти. Для належного підвищення кваліфікації вчителів етики та інших курсів духовно-морального спрямування, обміну досвідом, підвищення якості викладання можуть бути створені районні (міські) методичні об'єднання вчителів, творчі групи, методичні кабінети тощо.

Календарне планування навчального матеріалу вчителі можуть робити безпосередньо в навчальних програмах. Можна користуватися також окремими брошурами, зробленими на основі навчальних програм. На основі календарних планів учителі розробляють поурочні плани, структуру і форму яких визначають самі. Поурочними планами для вчителів можуть слугувати також методичні посібники, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Під час розроблення календарних планів учитель може на власний розсуд використовувати резервні години – планувати проведення контрольних робіт, лабораторних, практичних, семінарів, засідань «круглих столів» тощо.

Учніські зошити з предметів суспільно-гуманітарного циклу учителі перевіряють один раз на семестр, виставляючи або не виставляючи (на власний розсуд) бал за ведення зошита в журнал. Виставляючи тематичні оцінки, вчитель може враховувати чи не враховувати оцінку за ведення зошита.

Підручники, посібники, робочі зошити, атласи, зошити для контролю і корекції навчальних досягнень тощо, що використовуються на уроках, **повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України.**

Всі вищезазначені програми з предметів суспільно-гуманітарного циклу розміщені на сайті Міністерства освіти і науки. Вийшов друком збірник програм курсів за вибором та факультативних курсів, рекомендованих міністерством (у трьох частинах).

Пропонуємо інформацію про необхідні вчителям предметів суспільно-гуманітарного циклу Інтернет-ресурси.

Інтернет-ресурси для вчителів історії

www.history.org.ua	Інститут історії Національної Академії наук України
www.nbu.gov.ua	Національна бібліотека України ім. І.І. Вернадського
www.memory.gov.ua	Український інститут національної пам'яті
www.livius.org	Сайт, присвячений історії Стародавнього світу (англомовний)
www.ancient-china.net	Історія Стародавнього Китаю (англомовний сайт)
www.7wonders.synnegoria.com	Сім чудес світу
www.historic.ru	«Познаємо людину через її історію» (енциклопедії, довідники, історичні мапи)
www.vivl.ru	Всесвітня історія в особах
ancienthistory.spb.ru	Електронний підручник з історії стародавнього світу (Російська Федерація)
www.ostu.ru/personal/nikolaev	Історичні мапи
www.history.rin.ru	Історична інформація, мапи, цікаві факти
www.pero-maat.ru	Історія Давнього Єгипту
www.ellada.spb.ru	Історія Давньої Греції
www.ancientrome.ru	Історія Давнього Риму
www.mythology.sgu.ru/mythology/ant	Антична міфологія
www.worldhist.ru/index.htm	Єдиний науково-освітній простір вчителів Російської Федерації
www.his.1september.ru/urok	Я йду на урок історії (методичні розробки та рекомендації з викладання суспільних дисциплін)
www.tgorod.ru	Матеріали з історії середньовічного міста
www.bukvaa.narod.ru	Проект «Бібліотека хрестоносця»
www.britannica.com	Он-лайн енциклопедія «Британіка»
www.uk.wikipedia.org	Україномовна версія он-лайн енциклопедія «Вікіпедія»
history.vn.ua	Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії
www.http://www.thehistorynet.com	Інформація з всесвітньої історії (англомовний сайт)
www.nsta.org	NSTA (Британське наукове співтовариство вчителів)
www.cossackdom.com	Історія українського козацтва
www.prostir.museum	Музейний простір України
www.louvre.historic.ru	Російськомовний переклад офіційного сайту музею Лувр (Франція, Париж)
www.hermitagemuseum.org	Офіційний сайт музею «Державний Ермітаж» (Російська Федерація)

Інтернет-ресурси для вчителів правознавства:

www.president.gov.ua	Офіційне інтернет-представництво Президента України
www.rada.gov.ua	Верховна Рада України
www.kmu.gov.ua	Кабінет Міністрів України
www.ccu.gov.ua	Конституційний Суд України
www.scourt.gov.ua	Верховний Суд України
www.arbitr.gov.ua	Вищий Господарський Суд України
www.ombudsman.kiev.ua	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
www.rainbow.gov.ua	Рада національної безпеки та оборони України
www.minjust.gov.ua	Міністерство юстиції України
www.mvs.gov.ua	Міністерство внутрішніх справ України
www.mon.gov.ua	Міністерство освіти і науки України
www.vru.gov.ua	Вища рада юстиції України
www.gp.gov.ua	Генеральна прокуратура України
www.cvk.gov.ua	Центральна виборча комісія України
www.nbu.gov.ua	Національна парламентська бібліотека України ім. В.І. Вернадського
www.golos.com.ua	Газета Верховної Ради України «Голос України»
www.ukurier.gov.ua	Газета центральних органів виконавчої влади України «Урядовий кур'єр»
www.pravo.biz.ua	Електронна бібліотека з правознавства
www.pravo.org.ua	Центр політико-правових реформ
www.uapravo.org	Правовий Інтернет – журнал «UApravo»
www.nau.kiev.ua	Нормативні акти України – законодавство для практиків
www.legality.kiev.ua	Інститут проблем законодавства ім. Ярослава Мудрого
www.kphg.org	Харківська правозахисна група
www.pension.kiev.ua	Пенсійна реформа в Україні
www.helsinki.org.ua	Українська Гельсінська спілка з прав людини